

Jasna Russo, Angela Sweeney (ur.) (2016)

Searching for a rose garden: challenging psychiatry, fostering mad studies

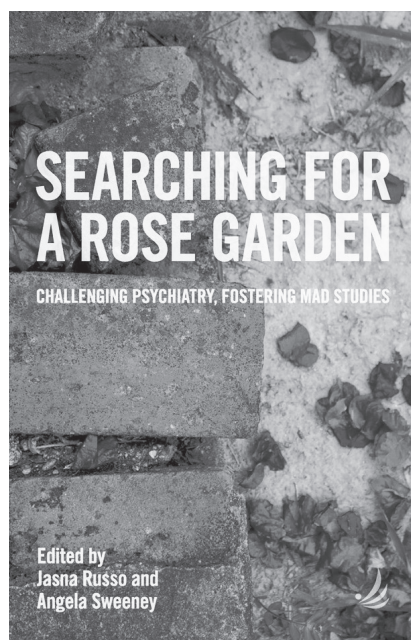
Monmouth: PCCS Books, 261 str.

ISBN: 978-1910919231

Knjiga *Iskanje rožnega vrta* (*Searching for a rose garden*) je zbornik besedil, ki so jih napisale predvsem osebe s prvoosebni izkušnjami duševnih stisk in njihove podpornice oziroma podporniki. V zborniku se prepletata predvsem dve veliki temi: kritika biološko usmerjene psihiatrije in predstavitev že obstoječih alternativ na področju duševnega zdravja. Obe temi dopolnjujejo nenehni odvodi, ki jim je skupno predvsem kritično motrenje teh alternativ. Zato je zbornik kompleksen in ga težko beremo zgolj kot antipsihiatrični in propreživelski projekt.

Urednici sta v uvodnem besedilu zapisali, da v zbornik namenoma nista vključili tekstov o znanih alternativnih pristopih na področju duševnega zdravja, ki jih podpira ali vodi kaka vidna figura strokovnjaka po poklicu (str. 3). Iskanje rožnega vrta je predvsem sad prizadevanj za večjo afirmacijo »uporabniške« perspektive v diskurzih na področju duševnega zdravja. Ključno vprašanje je torej politično in tako ga razumejo tudi avtorji in avtorice prispevkov v knjigi: kdo lahko kaj ve in kdo je lahko pri posedovanju svojega znanja kredibilen. So to uporabniki, ki imajo prvoosebno izkušnjo, ali poklicni strokovnjaki, katerih znanje je največkrat zelo oddaljeno od doživete izkušnje duševnih stisk?

Knjiga je prispevek k redefiniciji skoraj vsega, kar vemo o duševnih stiskah, saj to zapišejo prvoosebni strokovnjaki in strokovnjakinje. To kaže na razsežnosti strokovnjaške dominacije diskurzov na tem področju. Poglavlja knjige so kot minsko polje – v vsakem se skriva več min. Večinoma jih opazimo v rabi drugačnih izrazov, kot sta »preživelci« (namesto »uporabnikov« ipd.) in »norost« (namesto »težav z duševnim zdravjem« ipd.). Političnost se vselej začne pri izrazoslovju. »Uporabniki« so nadomestili »duševne bolnike« v ZDA v osemdesetih letih, sprememba terminologije pa naj bi pripomogla k zmanjšanju stigme pri označevanju ljudi, ki so vpeti v psihiatrični sistem. Kot pišeta Penney in Prescott, termin »uporabnik« navaja predvsem k ideji

o (svobodni!) izbiri psihiatričnih storitev, to pa zamegljuje realnost mnogih ljudi, ki so prisilno vključeni v psihiatrično obravnavo (str. 37). Izraz »preživelci« torej izraža veliko kritične distance do psihiatričnega sistema in to, da za ljudi, ki se identificirajo kot preživelci, obstaja še kaj, kar jih lahko podpre, onkraj psihiatrije.

Sporočilo zbornika presega terminološko kozmetiko – izrazoslovje je zgolj gladina veliko globljih konceptualnih ali pa kar svetovnonazorskih razlik pri razumevanju norosti. Na več mestih avtorice in avtorji poudarjajo, da pozitivistično in objektivistično usmerjena psihiatrična znanost ne zmore videti preživalske perspektive kot kredibilnega in legitimnega vira vêdenja/znanja (str. 28). Suicidologija, kot piše Webb, razpravlja o samomoru brez ljudi, ki so ga poskusili, saj ima predstavo, da preživelci težko kaj rečejo o samomoru, saj so ga preživeli; in o preživelcih goji predstavo iracionalnosti (str. 87). Gre torej za vprašanje »epistemične neenakosti«, kot v svojem članku Roper povzema filozofinjo Mirando Fricker. Gre za delitev na tiste, ki vedo, in na tiste, ki ne vedo. *Norci* pa se v sistemu epistemične neenakosti po pravilu ne morejo znajti med prvimi. Kot pri nekaterih drugih družbeno marginaliziranih skupinah se tudi na področju duševnega zdravja pojavlja apropiacija stigmatiziranega termina (norost, norci) kot pomembna strategija v boju proti tej neenakosti (poznamo jo tudi v Sloveniji z *Odborom za družbeno zaščito norosti* s konca osemdesetih let).

Preživalska perspektiva, kot se kaže v tej knjigi, odklanja tudi redukcionizem bolezenskih kategorij, ki so ponujene ali vsiljene med psihiatričnimi obravnavami. Beth Filson se svojih stikov s psihiatrijo spominja takole: ko so mi rekli, da imam duševno bolezen, sem jim odgovorila, da sem mislila, da imam za povedati veliko zgodb (str. 20). Bolezenske kategorije, dominantne v psihiatričnih naracijah o »pacientkah/pacientih«, so v preživalski perspektivi nepovedne, saj so sofisticiran način za redukcijo osebe (z zgodbami in osebno zgodovino) v nosilca biološke disfunkcije.

Preživalska kritika psihiatrije je še posebej ostra ob kritiki psihiatričnih obravnav, ki onemogočajo tvornost preživelk/preživelcev in njihovo svobodno voljo in moč odločanja. Avtorice/avtorji te knjige razumejo psihiatrijo kot del problema in ne kot del rešitve (to ni novo tudi za Slovenijo, kot nakazuje že naslov knjige Tanje Lamovec, *Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup*), to pa poraja tudi vprašanja alternativnih pogledov na norost.

Zbornik predstavi drugačne poglede na samomor (Webb), samopoškodovanje (Shaw), uporabo alkohola (Staddon) ipd. In kot nas opominja Shaw v svojem prispevku: razumevanje norosti, ki je bližje razumevanju, ki ga imajo ljudje z lastno izkušnjo, je *bistvo* in nujna začetna točka vseh alternativnih pristopov (str. 82). Teh je v zborniku omenjenih kar nekaj. Če izberemo samo nekatere: preživalsko vodene krizne nastanitve in vrstniško podporno delo (Mead in Filson); organizacijo, ki prireja preživalsko vodene podporne skupine za ljudi z izkušnjo spolnih zlorab v otroštvu (Ribinsztajn); preživalsko vodene neodvisne skupine za ženske, ki imajo težave z alkoholom (Staddon);

osebni varuh kot model vrstniške pomoči (Jespersion)¹; projekt podpore pri okrevanju po psihiatričnih zdravlilih (Simpson). Te raznovrstne prakse družijo na način podpore, ki je bolj sodelovalen, vzajemen, odnose in išče vire moči.

Epistemična neenakost se še ne izrazi toliko v neodvisnih preživeljskih podpornih praksah, se pa veliko bolj izrazi, ko preživelci spoznavajo obstoječe odnose moči. Kot opazuje Russo, obstajajo podobnosti med silami, ki so opazne pri hospitalizacijah in srečevanjih z biomedicinskim modelom oskrbe, na eni strani ter preživeljskim raziskovanjem in doseganjem političnih sprememb na drugi strani (str. 61). Kot meni Faulkner, lahko vključenost preživelcev v raziskovanje ponazorimo s kontinuumom med njihovim posvetovanjem, sodelovanjem in kontrolo nad celotnim raziskovalnim procesom (str. 193). Bolj ko preživelci vstopajo v obstoječe odnose moči, bolj zapleteno postaja za gibanje norcev apropiirati norost, saj vstop v obstoječe odnose moči pomeni tudi težnjo po večji »racionalnosti« oz. težnjo, da te vzamejo zares (str. 52). Tako kot v raziskovanju se tudi pri vključevanju preživelcev v sistem pomoči (pri t. i. vrstniški podpori, ki je v nekaterih delih sveta že del psihiatričnega sistema) pojavlja veliko vprašanj o načinih vključevanja preživelcev. V zborniku lahko beremo obširne kritike systemskega prisvajanja vrstniške podpore, ki je nastala samoniklo in neodvisno. To povzroča, da ta praksa sčasoma izgubi svojo transformativno moč in avtonomnost, saj imajo prav psihiatrične službe moč definirati jo v pogodbah za delo in drugih dokumentih (str. 38). In podobno: kaj pomeni v psihiatriji široko sprejeta paradigma okrevanja ob sonavzočnosti medicinskih psihiatričnih obravnav, pri katerih so prisilna zdravljenja še vedno stalnica (str. 11)?

Številni avtorji prispevkov so skeptični, češ da prakse, ki jih nadzorujejo preživelci (bodisi raziskovalne bodisi podporne) sčasoma postanejo prazen označevalec, ki lahko pomeni vse in nič hkrati (str. 132). Zbornik pravzaprav ne ponuja nobenega slepega »navijaštva« za razvoj praks, ki jih nadzorujejo preživelci (*survivor-controlled*). Občasno je knjiga boleče odkrita do mnogih neuspehov in korakov nazaj, ki so se zgodili na mednarodni preživeljski sceni. Tako lahko npr. preberemo, da so imeli v devetdesetih letih v ZDA preživeljsko organizirane nastanitveno podporo, terensko delo z brezdomnimi osebami, tehnično podporo pri zaganjanju podjetja ipd., nič od tega pa se ni zmoglo ohraniti (str. 187).

»Poklicni strokovnjak/strokovnjakinja« se bo ob branju najbrž spraševal/a (kot sem se tudi sam) o svoji lastni poziciji v norem/preživeljskem svetu. Preživelci in preživelke pri sodelovanju s strokovnjaki in strokovnjakinjami vidijo ključ v prepoznavanju neenakosti v moči in v delu s to neenakostjo (str. 205). To je pomemben prispevek zbornika, saj analitično presega identitetno vprašanje preživelec/preživelka v odnosu do strokovnjaka/strokovnjakinje. To mu omogoči kritiko že obstoječih vrstniških podpornih praks, saj neenaka distribucija moči poteka tudi med psihiatrično uporabnico/uporabnikom in vrstniško podporno delavko/delavcem (str. 40).

¹ Ta članek je edini prispevek tega zbornika, ki je preveden v slovenščino. Najdete ga na spletni strani: <http://www.slisanjeglasov.si/prevodi.html>.

A kaj, navsezadnje, je norost? Čeprav si je zaslužila svoje mesto v podnaslovu zbornika, v njem ne najdemo zgoščenih mest, ki bi razlagala, kaj je norega v norosti. Avtoricam in avtorjem moramo po večini verjeti ali brati njihova že objavljena dela, če želimo izvedeti kaj o izkušnjah njihove »norosti«. Norost ostaja, v fenomenološkem pomenu, nekakšen prazni označevalec. Čeprav je moč najti vsebine, ki so povezane z osebnimi izkušnjami, so te zapisane z zavestjo, da je osebno vselej politično, in prav to je prvotni poudarek te knjige. Morda je norost v tej knjigi fenomenološko tako prazna predvsem zato, da jo je mogoče napolniti z drugimi označevalci – norost je drugo ime za marginalizacijo. In to lahko razumemo kot prvi pogoj za preseganje bojev za eno samo stvar (*single issue struggles*) (str. 64–66). Zbornik problematizira zatemitve določenih vednosti (črncev, žensk, psihiatričnih pacientov ...) in osvetlitve drugih vednosti (bele, moške, strokovnjaške).

Čeprav avtorji in avtorji največ pišejo o norosti kot odklonu, ki prej ali slej »sreča« psihiatrijo, pa prispevki v knjigi na več točkah presegajo psihiatrično polje – konec koncev biti bel ali črn ni stvar barve kože, tako kot biti nor nima nujno zveze s fenomenologijo stiske. Ta partikularna področja povezuje skupni imenovalec: marginalizacija kot *družbeni* proces. Kaj družijo vse norce, se sprašuje Russo? Morda prav izkušnja biti označen, zastrahovan in postati Drugi (str. 66). Tako ni čudno, da King primerja injekcijo haldoperidola pri obravnavi temnopoltih psihiatričnih pacientov v ZDA z bičem lastnika sužnjev (str. 75).

Zbornik na psihiatričnem področju obravnava splošna vprašanja emancipacije družbeno marginiliziranih skupin in politizacije teh področij. Pri tem ohranja dovolj poglobljenih prispevkov tem s psihiatričnega področja, da je lahko uporabno (in nujno!) branje za poklicne strokovnjakinje/strokovnjakinje, preživelke/preživelce, podpornice/podpornike, študentke/študente in druge, ki jih te tematike zanimajo.

Zbornik je občasno bralni izziv, saj od bralstva zahteva določeno predhodno poznavanje tem. Branje knjige v slovenskem prostoru pa pomeni še več izzivov, ki se začnejo pri prevodih nore terminologije (*survivor-controlled* raziskovanje/podpora, *mad studies* ipd.) in nadaljujejo z izzivi pravega vključevanja preživelk/preživelcev v soustvarjanje sistema duševnega zdravja in grajenja samoniklih alternativ onkraj njega.

Avtorji in avtorice te zanimive monografije so iskalci in iskalke rožnega vrta. Pri iskanju nam neutrudno kažejo, da tak vrt obstaja in da ga je treba vselej vztrajno gojiti, kažejo pa tudi na množico bodic, ki nas čakajo na poti, da se do njega dokopljemo.

Juš Škraban